

Ongewone influx van Zeekoeten *Uria aalge* in het binnenland (België) tijdens de winter 1992-1993: situatieschets en achtergronden

Jan Seys

Unusual influx of Guillemot in inner Belgium during the winter 1992-1993

Abstract

An unusual influx of Guillemot took place between January 19 and April 17, 1993 in inner Belgium. A total of about sixty individuals was observed, most often near the Scheldt river and its tributaries. Very exceptional is the (unconfirmed) observation of a Guillemot at Eupen (Liège) on 30th January. Most individuals were immature and weakened. At the same time, a spectacular increase in density of Guillemots was observed in the whole southern part of the North Sea, following a remarkable SW-migration on 25th and 26th January. From the last days of January onwards, after successive severe storm gales, large numbers of dead or deadly weakened Guillemots started to wash ashore on all the beaches along the southern edge of the North Sea. These birds were predominantly young individuals, unoiled and starving. No alarming concentrations of pollutants could be detected in their bodies. Auk-wrecks like the one described here are known to occur more often in the North Sea since the eighties, probably because of changes in food-supply, leading to death in unfavourable conditions (storm-weather). The influx of Guillemots inland might be an attempt to escape from this situation.

Jan Seys, Instituut voor Natuurbehoud, Kiewitdreef 5, B-3500 Hasselt

Inleiding

Zeevogels zijn per definitie vogels die voor een min of meer belangrijk deel van hun levensonderhoud afhankelijk zijn van het marien milieu.

Voor alkachtigen *Alcidae* en voor de Zeekoet *Uria aalge* in het bijzonder, geldt dat in extreme mate: ze komen enkel aan land om te broeden of zich hierop voor te bereiden, met name op rotskliffen aan de zee gelegen. Binnenlandse waarnemingen van deze soort zijn dan ook eerder uitzonderlijk en houden stevast verband met ongunstige omstandigheden in hun leefmilieu, de zee (Cramp 1985). Zo ook bij de vrij sterke influx van deze soort in het binnenland van België gedurende de afgelopen winter 1992-1993.

Binnenlandse waarnemingen

Op 19 januari 1993 wordt de eerste melding gemaakt van een Zeekoet ver in het binnenland. Een exemplaar wordt dood aangetroffen op het Groot Buitenschoor langs de Schelde nabij Antwerpen (med.G.Rossaert). In de daaropvolgende decade loopt het aantal waarnemingen op, met name in de provincie Antwerpen (Tabel 1) waar ruim 30 exemplaren worden opgemerkt. Kennelijk gebeurt de influx via de Schelde, getuige hiervan het hoge aantal waarnemingen in het Antwerpse en de melding van hogergenoemde die op 28 januari 1993 tussen 11 en 16.30 u voortdurend groepjes Zeekoeten de Schelde ziet volgen t.h.v. het Groot Buitenschoor. Slechts één groepje (van 15 ex.) vliegt stroomafwaarts, de andere de Schelde op. Ook op het slik zitten 6 levende Zeekoeten, terwijl zeker 2 dode exemplaren kunnen worden verzameld. Terwijl de meeste waarnemingen zich in de directe omgeving van de Schelde zelf situeren, worden in de daaropvolgende periode ook exemplaren levend aangetroffen op grotere afstand (Figuur 1). Zo worden o.a. vogels gezien in Limburg in de depressie van Schulen (Demer en Herk) en

Tabel 1. Waarnemingen van Zeekoeten *Uria aalge* in het binnenland van België, winter 1992-1993.

Inland records of Guillemots in Belgium, winter 1992-1993.

Datum Date	Plaats Place	Aantal ex. Number
19.01	Zandvliet (A)	1 dood
22.01	Wuustwezel (A)	1 in tuin, later dood
28.01	Kallo-Doel (O)	1
	Antwerpen (A)	1 verzwakt
	Mol (A)	1 verzwakt
	Lanklaar (L)	1 verzwakt
	Zandvliet (A)	2 dood
	Zandvliet (A)	6 op zandplaat
	Zandvliet (A)	groepjes
		ZO vliegend
29.01	Boechout (A)	1 dood
	Berendrecht (A)	1
	Ekeren (A)	1
	Antwerpen (A)	1
	Mechelen (A)	1 (ook op 30.01)
	Schulen (L)	1 (ook op 30.01)
30.01	Eupen (Lg)	1 onder voorbehoud
	Lier (A)	1 dood
	Duffel (A)	1
	Blaasveld (A)	1
	Tongerlo (A)	1 verzwakt
	Voortkapel (A)	1 verzwakt en dood
	Antwerpen (A)	1 op Schelde (ook op 31.01)
	Hombeek (A)	2
07.02	Hombeek (A)	1 dood
14.02	Kallo-Doel (O)	1
28.02	Kallo-Doel (O)	1
13.03	Kallo-Doel (O)	1
17.04	Zemst (B)	1

langs de Maas te Lanklaar (*Oriolus* 59: 20) en zelfs één - nog te homologeren - geval te Eupen (Lg) op 30 januari 1993 (med.J.-P.Jacob). Het totaal aantal binnengestroomde waarnemingen betreft een zestigtal exemplaren, met het gros van de waarnemingen eind januari en nog achterblijvers tot 17 april (1 ex. te Zemst, B). Bij de opgemerkte vogels kan geen olie worden bespeurd en de meerderheid is fel verzwakt en sterft snel bij opname in vogelasielen. Sommige vogels blijken reeds na één dag verdwenen. Mogelijks zijn ze dus toch nog voldoende krachtig om zich over enige afstand te verplaatsen (vb: de vogel te Schulen). Nagenoeg alle vogels zijn in winterkleed, wat erop wijst dat het hier gaat om onvolwassen exemplaren (de meeste adulten zijn al in zomerkleed eind januari: Cramp 1985).

Dat deze influx toch vrij ongewoon is bewijst het gering aantal oudere gegevens (Tabel 2). Naast oudere gevallen te Kalmthout (A), Antwerpen (A), de Zennevallei (B) en Boutersem (B) (Van Gompel 1989) zijn er sinds het midden van de jaren '80 bijna jaarlijks waarnemingen. Het betrof telkens gevallen van solitaire vogels die slechts één dag werden waargenomen, eenmaal was er sprake van een vondst (Oelegem, 1988), één keer betrof het een pleisterende vogel (Kallo-Doel, 1991), éénmaal een adult (Kallo-Doel, 1988) en éénmaal een vogel gemerkt met een Franse ring (Brecht, 1990). Hoewel Zeekoeten zeker niet steeds consequent werden genoteerd in het verleden en bijvoorbeeld bij watervogeltellingen van het I.W.R.B. niet in rekening gebracht, mogen we toch stellen dat het fenomeen vaker optreedt sinds de jaren '80 en nog nooit zo opvallend was als deze winter.

Massale sterfte op zee

De influx in het binnenland was slechts een afschaduw van wat er in diezelfde periode op zee en langs de stranden van de zuidelijke Noordzee gebeurde. Vanaf midden januari werd vrij intense zuidwestwaartse trek van Zeekoeten vastgesteld, langs de hele kust van de Zuidelijke Noordzee. Op 26 januari werden aan de Hondsbossche Zeewering (Noord-Holland) 3300 Zeekoeten/Alken geteld (Stegeman 1993), terwijl op 25 januari ook te Oostende 1500 ex. zuidwestwaarts vlogen (*Oriolus* 59: 51).

Bij regelmatige zeevogeltellingen door het Instituut voor Natuurbehoud tussen Oostende en Dover werden zowel op 14 als op 26 januari ZW-trekkende Zeekoeten/Alken waargenomen. Het gevolg van deze voor de periode van het jaar ongebruikelijke trek (normaal reeds terugkeer naar meer noordelijk gelegen broedgebieden) was een gevoelige verhoging van de dichtheden Zeekoeten in de volledige zuidelijke helft van de Noordzee. In de Duitse Bocht werden zeer hoge densiteiten geteld op zee (med. M.Leopold, NIOZ) en t.h.v. de Belgische, Noordfranse en Engelse zuidkust stegen de dichtheden tussen 5 en 26 januari met een factor 3-7x !! (tellingen Instituut voor Natuurbehoud).

In de laatste dagen van januari begonnen massaal dode en erg verzwakte Zeekoeten aan te spoelen op alle stranden van Noord-Frankrijk, België, Nederland en Duitsland. Op de Waddeneilanden liepen de aantallen kadavers op van 1 à 10 per km strand (med.C.Camphuysen, NIOZ). Langs de Belgische kust telde het Instituut voor Natuurbehoud tussen 27 en 29 januari 2,7 Zeekoeten per km, daar waar tussen 21 en 23 januari slechts 0,3 ex. per km werden aangetroffen. Vogels

Tabel 2. Waarnemingen van Zeekoeten *Uria aalge* in het binnenland van België van 1984 tot 1993.

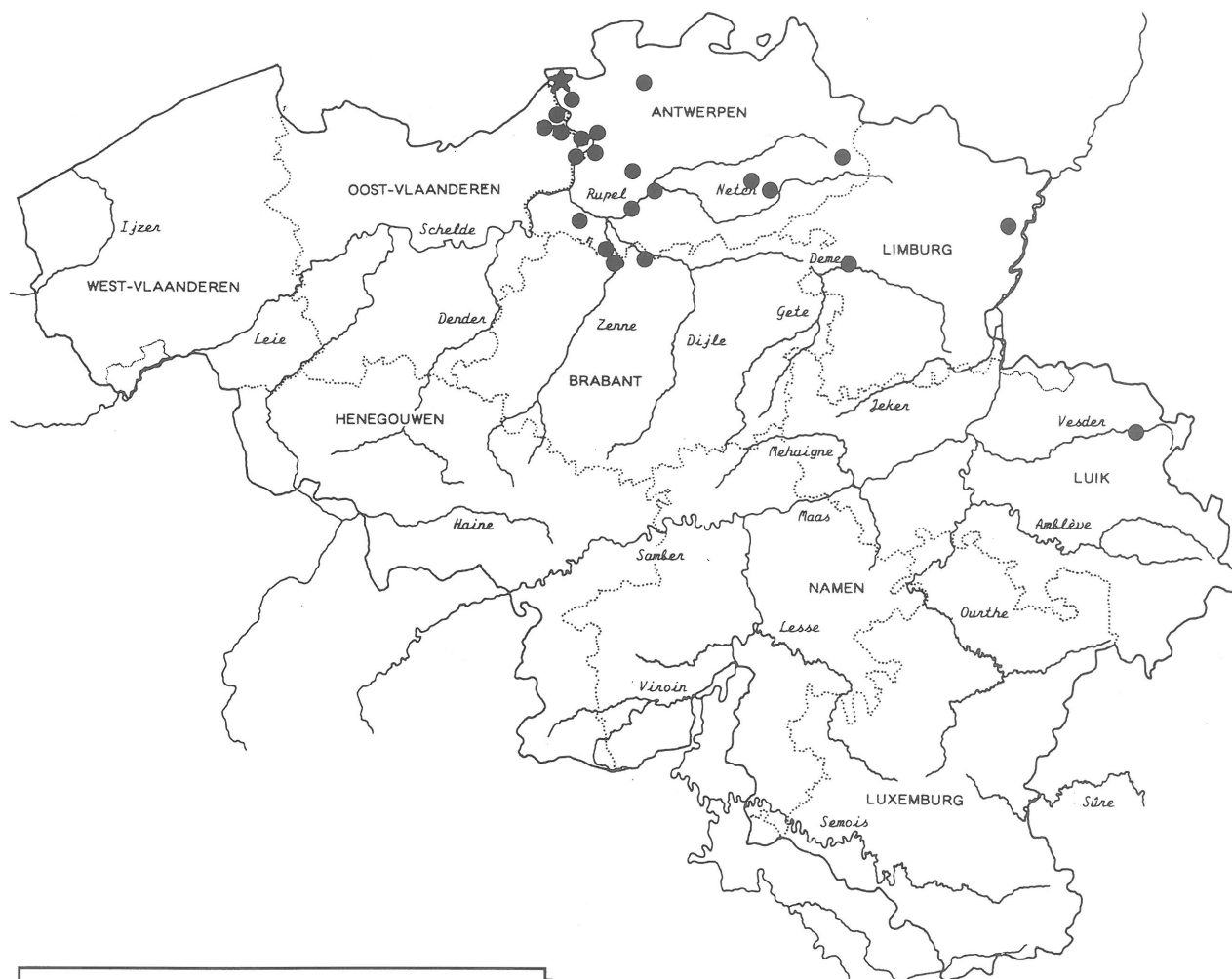
Inland records of Guillemot in Belgium, 1984-1992.

Datum Date	Plaats Place	Aantal ex. Number
25.01.84	Lier (A)	1
03.01.85	Temse (O)	1
26.01.85	Zandvliet (A)	1
19.04.85	Essen (A)	1
23.11.88	Duffel (A)	1
27.11.88	Oelegem (A)	1
03.12.89	Kallo-Doel (O)	1
08.10.89	Lillo (A)	1
10.03.90	Brecht (A)	1
12.01-		
17.02.91	Kallo-Doel (O)	1

gevonden tussen 21 en 23 januari waren voor 81 % besmeurd met olie, tussen 27 en 29 januari zakte dit tot 9 %, wat uitzonderlijk laag is voor deze soort (normaal stevast ver boven de 50%) ! Niet alleen waren slechts weinig van deze Zeekoeten met olie bevuild, ze waren ook vrijwel alle sterk vermagerd (93 % met duidelijk voelbaar borstbeen t.o.v. 57 % de week ervoor). Bij een controle van de leeftijd - rekening houdend met het contrast in de vleugeldekveren van eerstejaars Zeekoeten (Sandee 1983) - bestonden de aanspoelende dode Zeekoeten eind december 1992 tot 27 januari 1993 slechts uit 41 % eerstejaars, terwijl na die datum het percentage jonge vogels opliep tot 80 %. Autopsiën en analyses van weefsel van enkele van deze Zeekoeten, uitgevoerd door de Universiteit van Luik, leverden geen noemenswaardige hoge concentraties polluenten op (med.T.Jauniaux).

Discussie

Er is hier dus sprake van grote aantallen, voornamelijk jonge Zeekoeten die zonder olie, maar sterk vermagerd op grote schaal aanspoelden op de stranden van een uitgestrekt gebied. Een dergelijke massa-stranding wordt in de literatuur veelal aangeduid met het engelse woord "wreck", wat staat voor "large numbers of uniled birds being washed ashore, often, but not necessarily, in conjunction with severe gales" (Heubeck et al. 1992). Het optreden van auk-wrecks is een fenomeen niet beperkt tot de Noordzee en ook niet nieuw (Bailey & Davenport 1972; Lloyd et al. 1974; Blake 1984) maar wel lijkt het zich althans in de Noordzee regelmatig voor te doen sinds de jaren tachtig (Heubeck et al. 1992). Een mogelijke verklaring hier is een verminderd aanbod en veranderingen in het verspreidingspatroon van Sprot *Sprattus sprattus*, het belangrijkste wintervoedsel van de Zeekoet (Heubeck et al. 1992). Ook de sterke toename van het aantal dode Zeekoeten op de Nederlandse en Belgische kust in de jaren tachtig is vermoedelijk toe te schrijven aan het toegenomen aantal overwinterende Zeekoeten in de Zuidelijke Noordzee, dit onder invloed van het verminderde prooi-aanbod in het noorden

Figuur: Waarnemingen van Zeekoeten *U. aalge* in het binnenland van België tijdens de winter 1992-1993 (bolletjes = individuen; sterretje = waargenomen trek van enkele tientallen exemplaren).

Figure: Guillemot in inland Belgium during the winter 1992-1993 (dots = individuals; star = observed migration of tens of individuals).

(Camphuysen 1993). De geringste extra-belasting op deze toch al zwaar op de proef gestelde vogels, zoals een serie opeenvolgende stormen, leidt dan ook tot massale sterfte. De opvallende ZW-trek van Zeekoeten eind januari 1993 na een maand van bijna ononderbroken zware stormen zou dan ook gezien kunnen worden als een 'vluchtreflex' van vogels, op zoek naar voedsel.

Hun herkomst moet vermoedelijk gesitueerd worden in Schotland. Immers, volgens de hervangstgegevens van de in België teruggevonden vogels, behoren de meeste tot de Schotse populaties; één op 27 januari te Oostende (W) gevonden en op 5 februari 1993 gestorven stookolieslachtoffer, binnengebracht in het Marien Ecologisch Centrum Oostende, was afkomstig van het eiland May (W. Roggeman in litt, Marien Ecologisch Centrum Oostende in litt., Mead & Clark 1993). Het woelige weer alhier en de hoog opgevoerde aantallen soortgenoten in de hele zuidelijke Noordzee zorgden vervolgens voor de waargenomen sterfte, vooral bij de jonge, minder ervaren individuen.

Een vergelijkbare ZW-trek van alkachtigen langs de Belgische kust in januari, gevolgd door massale sterfte deed zich ook voor in de winter 1980-81 (Van Gompel 1981). Dat in deze omstandigheden ook een handvol exemplaren via de rivieren tot vrij ver in het binnenland hun heil gingen zoeken, hoeft niemand te verwonderen.

Samenvatting

Tussen 19 januari en 17 april 1993 werden een ongewoon aantal Zeekoeten waargenomen in het binnenland van België. In totaal betrof het een zestigtal exemplaren, die veelal werden opgemerkt in de omgeving van de Schelde en bijrivieren. Eén toch wel zeer ongewone waarneming (onder voorbehoud) is die van een exemplaar te Eupen (Luik) op 30 januari 1993. De meeste exemplaren waren onvolwassen en in min of meerdere mate verzwakt. Terzelfertijd worden op zee in het volledige zuidelijke Noordzeegebied sterk verhoogde dichtheden van Zeekoeten vastgesteld, voorafgegaan door een voor die tijd van het jaar opmerkelijke zuidwest-trek. Vanaf de laatste dagen van januari, na een maand van nagenoeg onafgebroken stormweer, beginnen op alle kusten van de zuidelijke Noordzee dode of fel verzwakte Zeekoeten aan te spoelen.

Deze vogels zijn voor het overgrote deel onvolwassen, niet met olie besmeurd en fel vermagerd. Geen noemenswaardige hoge concentraties pollutanten konden in de weefsels worden vastgesteld. Er lijkt hier dus sprake te zijn van een "auk-wreck", d.i. een massale stranding van niet door olie bevuilde vogels, vaak na een lange periode van zware stormen. Dit fenomeen lijkt zich in de Noordzee steeds regelmatig voor te doen sinds de jaren tachtig. Een verminderd prooiaanbod, versterkt door problemen om aan voedsel te geraken bij stormweer, zou hiervan aan de basis liggen.

Dankwoord

R.De Fraine gaf de aanzet tot dit artikel, W.Roggeman gaf een gedeelte van de hervangstgegevens door en G.Rossaert (I.N.) en J-P.Jacob voorzagen me van een aantal aanvullende gegevens. Aan allen mijn hartelijkste dank. Onze dank gaat ook uit naar de vele instanties en personen die het Instituut voor Natuurbehoud steunen in hun onderzoek naar de verspreiding van zeevogels in de Noordzee en in het monitoren van dood aanspoelende vogels langs de Belgische kust.

Referenties

- Bailey E.P., G.H. Davenport, 1972. Die-off of Common Murres on the Alaska Peninsula and Unimak Island. *Condor* 74: 215-219.
- Blake B.F., 1984. Diet and fish stock availability as possible factors in the mass death of auks in the North Sea. *J.Exp.Mar.Biol.* 76: 89-103.
- Camphuysen C.J., 1993. Zeevogelstrandings op de Nederlandse kust: 26 jaar een vinger aan de pols (1965-91). *Limosa* 66: 1-16.
- Cramp S., 1985. *The Birds of the Western Palearctic. Volume 4: Terns to Woodpeckers*. Oxford University Press, Oxford.
- Heubeck M., E. Meek, D. Suddaby, 1992. The occurrence of dead auks Alcidae on beaches in Orkney and Shetland, 1976-1991. *Sula* 6: 1-18.
- Lloyd C., J.A. Bogan, W.R.P. Bourne, P. Dawson, J.L.F. Parslow & A.G. Stewart, 1974. Seabird mortality in the North Irish Sea and Firth of Clyde early in 1974. *Mar.Poll.Bull* 5 (9): 136-140.
- Mead C.J., J.A. Clark, 1993. Report on bird ringing in Britain and Ireland for 1991. *Ringin & Migration* 14: 1-72.
- Sandee H., 1983. Kleurcontrast in de vleugeldekveren bij Alk en Zeekoet. *Nieuwsbrief NSO* 16: 133-144.
- Stegeman L., 1993. Zeetrekellingen, november 1992 - januari 1993. *Sula* 7: p 36.
- Van Gompel J., 1981. De massale zeevogelsterfte aan de Belgische kust tijdens de voorbije winter. *Wielewaal* 47: 137-142.
- Van Gompel J., 1989. Zeekoet. *Uria aalge* in: *Vogels in Vlaanderen. Voorkomen en Verspreiding*, p. 233. Vlaamse Avifauna Commissie. I.M.P., Bornem.